

EKFRÄMJANDETS JUBILEUMSEXKURSION I ÖSTERGÖTLAND 1994

Arne Mirton

Ekens betydelse både som landskapsträd och produktionsträd var genomgående tema vid Ekfrämjandets jubileumsexkursion, 29-30 september 1994. Programmet låg onekligen rätt i tiden mot bakgrund av den nya skogspolitikens ambitioner att jämställa miljömål och produktionsmål i skogsbruket. Värmlandet, Östergötland, och dess uppmärksammade

Eklandskap var därför en synnerligen aktuell och innehållsrik arena. Det pedagogiskt upplagda programmet ägnade första dagen åt miljö- och landskapsaspekter medan andra dagen var helt produktionsinriktad.

Utgångspunkt för exkursionen var Stiftsgården i Vårdsnäs, 2 mil söder om Linköping. Sedan gårdens egen högt belägna klockstapel kallat till samling kunde länsjägmästare BÖRJE FALK ta till orda och som representant för årets arrangör, Skogsvårdsstyrelsen i Östergötlands län, hälsa ett 100-tal deltagare välkomna. Han betonade att även om inledningsceremonien utspelades "i tallars hägn" befann vi oss i själva verket mitt i det 600 km² stora östgötska Eklandskapet, ett för landet unikt område och av riksintresse ur naturvårdsynpunkt.

HJORTHAGEN

För att ge deltagarna det rätta historiska och biologiska perspektivet på Eklandskapet ställdes färden till Hjorthagen, ett 5 hektar stort hägn från slutet av 1600-talet, med imponerande hagmarksekar. Området tillhör egendomen

Figur 1. Kjell Antonsson och Magnus Wadstein framför en gammlek i Hjorthagen. - Foto: Ulf Olsson.

Bjärka Säby som varit i släkten Ekmans ägo sedan 1868. Förvaltaren, SVEN ERIKSSON, presenterade skogsinnehavet på över 1000 hektar, varav ca 85 hektar ekskog.

Eklandskapet har sitt ursprung i det gynnsamma klimatet under "värmestiden" för 7000 år sedan. Från medeltiden och framåt fick det en påtaglig herrgårdsprägel. Senare års inventering av hagmarker och lövskogar i området har visat att det inte enbart är naturskönt och kulturellt intressant. Här finns också ett artrikt och delvis unikt växt- och djurliv. Det var först på 1970-talet som Eklandskapets skyddsvärden uppmärksammades.

Eldsälarna bakom inventeringen och dokumenteringen av Eklandskapet, KJELL ANTONSSON från Länsstyrelsen och MAGNUS WADSTEIN från Skogsvårdsstyrelsen, mötte upp i Hjorthagen för att presentera sitt omfattande arbete. De kunde också visa upp några av de 70-talet hotade arter som ännu lever kvar i Eklandskapet, t.ex. saffransticka, som växte på en av de knotiga gammel-ekarna.

Hjorthagen tillhör landets förnämsta lokaler med lavar knutna till grova ekar. Som exempel angavs gammelekslav, parknållav och rödbrun knappnållslav. Av hotade insekter som är knutna till ek framhölls bl.a. därgräsfjäril, läderbagge och ekoxe, den senare för närvarande uppskattad till ca 80 exemplar enbart i Hjorthagen. I den ännu ej inventerade däggdjursfaunan ingår flera fladdermusarter.

BJÄRKA SÄBY

Vandringen i Hjorthagen avrundades med ett besök i det angränsande Fornhemmet, Bjärka Säby. 14 olika gamla byggnader och mer än 2000 föremål flyttades redan

på 1920-talet hit på initiativ av godsägare Oscar Ekman för att dokumentera hur äldre tiders torpställen och bondgårdar såg ut och hur de fungerade. Ytterligare kulturella begivenheter väntade när resan fortsatte till Bjärka Säby slott, där kaffe med dopp intogs i de ståndsmässiga salongerna från slutet av 1700-talet. Det blev också guidad rundvandring i slottet, som numera förvaltas av Pingstkyrkan.

JUBILEUMSMIDDAG

Väl preparerade med Eklandskapets kvaliteter återvände vi till Stiftsgården för årsmöte och jubileumsmiddag. Den välregisserade måltiden med utsökt vintangerade måhända gränsen för vad en stiftsgård kan tolerera av utskänkning, men förhöjde påtagligt jubileumstämningen. Hedersledamoten SVEN ERIKSSON citerade med osviklig entusiasm valda delar ur sin krönika över Ekfrämjandets 50-åriga tillvaro. Hela krönikan återfinns i jubileumsskriften, "Ekfrämjandet 50 år", som publicerades lagom till årsmötet. Några spontant och humoristiskt framförda minnen från Sällskapets "barndom" levererades av nestorn, professor CARL LUDVIG KIELLANDER. 50-åringen fick mottaga frikostiga penninggåvor av Världsnaturfonden, WWF, genom vice generalsekreterare JOHAN LANDBERG samt av Tarkett AB genom VD GÖRAN ENOCSON, naturligtvis med vissa förbehåll beträffande dispositionen. AB Gustaf Kähr, representerad av bl.a. inköpschefen KENNETH ARVIDSSON, hyllade jubilarerna genom att till samtliga närvarande dela ut hopfällbara kvistsågar med from förhoppning om ett betryggande utbud av kvistren ek i framtiden. Rutinerade middagstalaren och hedersgästen, landshövding ROLF WIRTÉN, tolkade gästernas tack och raljerade kring värdlänets traditioner till

allmän förnöjelse. Kvällens festligheter avrundades med att frilansfotografen **BENGT SAMUELSSON** visade ett professionellt och finstämt bildspel med anknytning till dagens tema.

GALLRINGSFÖRSÖK

Exkursionens andra dag inleddes med några mils resa norrut genom Eklandskapet. **BÖRJE FALK** och distriktschefen **BO THOR** fick då tillfälle att informera om Östergötlands skiftande kvaliteter. Målet var SLU:s ekförsök vid Roxtuna strax norr om Linköping. Markvärden, Assi Domän AB, representerad av förvaltaren **URBAN KARLSSON**, gav en kort introduktion. Försöksytan presenterades av professor **HARRY ERIKSSON**.

Sådd med holländsk proveniens utfördes våren 1931. Det visade sig vara en betydligt svagare ståndort än den E 24 man kalkylerat med. Tillväxten har därför varit låg och kvaliteten lämnar en hel del övrigt att önska. En sent insatt konventionell gallring med inriktning på huvudstammar och reservstammar hade nyligen genomförts. En del välutvecklade stammar kunde urskiljas, speciellt några rödekar som visade bättre höjdtillväxt än den vanliga eken. Under diskussionen om beståndet och de utförda åtgärderna avkrävdes **ERIK STÅÅL** ett omdöme. Han ansåg sig inte vara direkt "skräckslagen" utan hyste förståelse för att den bedrövliga proveniensens var orsak till att friställningen förse-nats. Detta förblev oemotsagt.

EKSKADOR

I en annan del av samma bestånd visades skador på ek. Kronorna var glesa och såg inte speciellt vitala ut. För deltagarna från sydligaste Sverige var bilden tyvärr alltför välbekant. Tillkallade skogspatologen, **PIA BARKLUND**, beskrev utförligt skadebilden, ett långdraget komplex som botten i klimatiska orsaker, d.v.s. torka och frost. I ett senare skede angriper sekundära skadegörare, t.ex. honungsskivling. "Ekdöden" har ökat i landet under senare år. Varför klarar träden inte klimatpåfrestningarna? Professor **BENGT**

Figur 2. Åkerplantering med ek, fågelbär och björk på Nybble gård. - Foto: Bengt Nihlgård.

NIHLGÅRD ställde frågan och gav själv svaret. Försurning av marken, ökat kvävenedfall och hög ozonhalt kan leda till obalans som ger ökad känslighet.

FRÖTÄKTSBESTÅND

Efter kaffepaus och studier av genomsågat virke vid Tvärskogs udde granskades ett frötäktbestånd av ek vid Rystad. GUSTAV HAMILTON, Skogsstyrelsen, redogjorde för tillgängliga beståndsfakta. I förhållande till ekarnas ålder, 105 år, var beståndet inte särdeles imponerande. Volymutvecklingen var måttlig och flera av stammarna hade frostsprickor. Några experter dömde t.o.m. ut det som frötäktbestånd. Man var däremot överens om att virket var mycket begärligt för industrin. Den framtida försörjningen med inhemskt skogsodlingsmaterial utreds för närvarande av Skogsstyrelsen och gamla frötäktbestånd ses över. Några ekplantager finns inte i landet.

ÅKERPLANTERING

Lunch intogs på Klefstad gård, ett f.d. lantbruksföretag som ställt om sin traditionella inriktning och satsat på bl.a. festarrangemang och utställningar. Färden gick sedan vidare till Nybble för studier av nyanlagd ädellövskog på nedlagd jordbruksmark. En imponerande syn mötte oss. Stora arealer med ek, fågelbär och björk i prydliga radförband. Rikligt med växtrör och plasttäckning hade verksamt bidragit till ett lyckat resultat, men också till höga kostnader. Anläggningsstödet räcker inte långt när varje planta kostar 20 kronor. Trots detta har

mer än 50 hektar inägomark planterats med ädellöv på Nybble gård under de senaste åren.

SÅDDFÖRSÖK

Man prövar även sådd och visade ett försök från hösten 1992 med ekproveniens Rössjöholm. Radavståndet var 8 meter och avståndet mellan såddfläckarna i raden 0,5 meter, d.v.s. 2500 fläckar per hektar. Med högläggning skapas gynnsamma gröningsbetingelser och täckplast används mot ogräs. Det medför i stället sorkproblem. På grund av frostkänslighet rekommenderas eksådd i början av juni. Trädslagsfördelning: En rad ek, en rad björk och en rad lind + fågelbär + ek. Två ekollon i varje såddfläck. Överlevnaden efter två vegetationsperioder var endast 29 procent eller 725 plantor per hektar.

Vid avslutningsceremonien överlämnade ordföranden, GUSTAV FREDRIKSSON, 1994 års ädellövskogspris i Östergötland till CHRISTER SEGERSTÉEN, Hamra gård, Rimforsa. Gustav framförde Ekfrämjandets tack till värdparet på Nybble gård, ANN-CHARLOTTE och PETER JUNHAMMAR, till Skogsvårdsstyrelsen i Östergötland, representerad av BÖRJE FALK, BO THOR samt, inte minst, skogs- och naturvårdschefen KRISTIAN SVEDBERG, som på ett mycket hedrande sätt planerat och genomfört arrangemangen, till alla fruktiga sponsorer och alla övriga som på olika sätt bidragit till att göra Ekfrämjandets jubileumsexkursion 1994 till en minnesvärd upplevelse.